

HET WATERAMBACHT LEIDEN

Leiden, 11 mei 2021.

Burgemeester en Wethouders van Leiden,
Stadskantoor,
Leiden.

Betreft: Reactie op *Omgevingsvisie Leiden 2040*.

Geacht College,

Het Waterambacht Leiden heeft met genoegen geconstateerd dat water een belangrijk onderwerp is in de *Omgevingsvisie Leiden 2040*. Met deze brief geven wij hierop graag een reactie, uiteraard vanuit onze doelstelling van behoud en versterking van het water in Leiden.

1 Algemeen

Het document is vooral een beschrijving van de bestaande situatie. Belangrijke trends richting 2040 worden genoemd maar worden veelal niet geanalyseerd en geconcretiseerd. De gemeente lijkt tevreden te zijn met autonome ontwikkelingen zonder de omgevingsvisie te gebruiken om sturing te geven. Wij hadden een meer strategische visie verwacht met sturing en keuzes op hoofdlijnen in de gewenste richting.

2 Het thema ‘water’ kan concreter uitgewerkt worden

Het hele document is doordrenkt met water, het blauw wordt overal genoemd en getoond in de foto's. De gemeenschappelijke noemer bij al onze hierna vermelde opmerkingen bij de tekst van de omgevingsvisie is echter dat nergens wordt uitgewerkt welke situatie Leiden in 2040 als wenselijk beschouwt. Voorbeeld is dat vaak de samenhang van groen en blauw genoemd wordt als ‘belangrijk’. Uiteraard geeft in Leiden als waterstad het water de samenhang aan het groen als ecologische verbinding met de ommelanden. Terloops wordt de optie genoemd om de waterlopen met elkaar te verbinden, maar hoe en waar wordt niet uitgewerkt. Dit terwijl bij verdere stedelijke verdichting ruimte schaarser wordt en nieuw water in een zo vroeg mogelijk stadium gepland moet worden. Positief is de inzet op minder verkeer en de suggestie dat de overbodige wegen dan meer ruimte geven voor herstel van het water. Ook hier wordt niet aangegeven waar deze ruimte komt en hoe die ingevuld wordt. Een ander voorbeeld is de paragraaf “We benutten het water beter en maken het beter beleefbaar” op pag. 35. Ook die kan best meer uitgewerkt worden, want “hoe dan?”.

Wij begrijpen dat, zoals in de inleiding op pag. 7 staat, de concreetheid van onderwerpen varieert omdat sommige thema's relatief nieuw zijn. Maar dat neemt niet weg dat naar onze mening het thema water, vaak in relatie tot groen, meer en concreter uitgewerkt kan worden. Door vrijblijvendheid dreigt het thema ‘water’ in de verdrinking te komen.

3 Ons voorstel voor een nieuwe paragraaf over water in de omgevingsvisie

Wij bepleiten aan de Omgevingsvisie een specifieke perspectiefparagraaf (A-D) toe te voegen over de rol van water in Leiden en omgeving. Om niet te blijven bij de opmerkingen dat water niet voldoende concreet in de omgevingsvisie is verwerkt geven we hieronder een meer uitgewerkte suggestie hoe water in de omgevingsvisie kan worden verwerkt. Terugredenerend vanuit het geschetste eindbeeld naar de huidige situatie kunnen maatregelen en situaties worden gekozen die op middellange en korte termijn nodig zijn om tot de gewenste eindtoestand te komen. Wij zullen deze niet uitputtend opsommen: het is aan de gemeente zelf om dat uit te werken. Wel doen we op een paar punten suggesties (*cursief aangegeven*).

Water in Leiden in 2040

A De rol van het water bij de klimaatadaptatie en biodiversiteit is optimaal

Singels zijn groen met het Singelpark waar iedereen geniet van schoon water, de biodiversiteit floreert in de grachten. Het water heeft geen last meer van

medicijnresten of pesticiden; die haalt het hoogheemraadschap er uit. Zwemmen is dan ook mogelijk. De stad is aangepast aan het verruigende klimaat. Stortbuien komen via een aparte riolering direct uit in de grachten die het overtollige water naar de Rijn en de zee kunnen afvoeren. De grachten zijn daartoe op diepte gebaggerd. Nieuw water in de binnenstad maar vooral ook in de buitenwijken brengt de broodnodige verkoeling in de hete zomers en werkt als buffer bij grote droogte.

De huidige nog bestaande gemengde rioolstelsels in Leiden zijn vervangen door gescheiden rioleringsstelsels voor afvalwater en hemelwater. *Om dat te bereiken wordt een twintigjarenplan (basisrioleringsplan) opgesteld en uitgevoerd.*

De mogelijkheden voor waterberging bij hoosbuien en droogteperioden zijn vergroot door in parken voor omliggende wijken waterpartijen te creëren, door flauwer maken van oevers om de bergingscapaciteit van watergangen te vergroten en door voorzieningen voor waterberging in de bodem, op daken (in combinatie met zonnepanelen) en onder gebouwen. Op pleinen en in middenbermen van straten is ruimte gemaakt voor open waterplekken en fonteinen; als eerste is in 2021 een waterpark gerealiseerd in Leiden Zuidwest bij de Opstandingskerk. Als tweede hebben we vóór 2025 een waterpark gerealiseerd in het Jacques Urlusplantsoen. In nieuwe wijken is nieuw water gemaakt, ook in het Bioscience Park. In de Lammenschansdriehoek zijn de wadi's omgezet in beter functionerend en meer open en voor verkoeling zorgend water dat in verbinding staat met de boezem. Er is nieuw water in bestaande wijken zoals Leiden Noord en nieuwe wijken zoals Valkenburg. Er is een nieuwe waterwijk in Leiden gecreëerd waar woonschepen uit de binnenstad een nieuw thuis van aantrekkelijke kwaliteit kunnen vinden, bijv. op de plek van een verouderd industrieterrein. *Het nieuwe water, de waterbergings- en waterretentieplaatsen e.d. worden gerealiseerd door een periodieke inventarisatie van de mogelijkheden en op basis van rollende vijfjarenplannen.*

Op veel plaatsen is een combinatie van groen en blauw gerealiseerd ter bevordering van de biodiversiteit. De biodiversiteit van grachten is beschermd door het creëren van grachtreservaten waar het behoud van waterecosystemen leidend is en waar daarom verstoringen door o.a. boten niet is toegestaan. Bij sloten en singels is meer overhangend groen gemaakt om opwarming van het water in de zomer te temperen en grotere biodiversiteit mogelijk te maken. *We hebben hiervoor een biodiversiteitsplan opgesteld, dat periodiek wordt geëvalueerd en bijgesteld..*

In de stad is in tuinen harde ondoorlatende bedekking, zoals straattegels en klinkers, vervangen door planten en bomen, en worden alom regentonnen gebruikt. *Dit is gestimuleerd door een subsidieregeling.*

B Het vervoer van personen en goederen gebeurt zoveel mogelijk op schone wijze over het water in plaats van via wegen.

Er zijn nieuwe vaarwegen gecreëerd. Er is een vrij vervoer uit de regio naar de Leidse binnenstad en binnen de Leidse binnenstad. Voor het transport van goederen met schone boten zijn ‘verloren’ grachten als Levendaal weer hersteld en komen Kort Rapenburg en Steenschuur weer open uit in de Rijn; dat vervoer vindt dan ook vooral over water plaats. Er zijn overal goede laad- en losplaatsen waarbij het grote transport van buiten de stad overgeladen wordt op kleinere boten. Al het bouw materiaal wordt via het water vervoerd. De horeca wordt over water bevoorrad. Er is bijvoorbeeld een speciale bierboot om de kroegen vanuit de brouwerij in Zoeterwoude te bevoorraden. In de buitenwijken zijn oude en nieuwe waterlopen verbonden met het boezemwater en daarmee de Rijn, zodat bewoners ook vanuit hun wijk naar Kaag en Vlietlanden kunnen varen. Oude trekvaarten en hun vroegere functie voor personentransport en goederenvervoer zijn in ere hersteld. Ook voor de recreatie zijn ze van groot belang. Nieuwe wijken zijn aangesloten op open en verbindend water met Rijn, Vliet en Haarlemmertrekvaart (Nieuw Leyden, Lammenschans, Bioscience Park, Rijnfront maar ook Oegstgeest aan de Rijn, Vliegveld Valkenburg, Rijnsburg, Katwijk). Er zijn waterbussen die met lijndiensten mensen vervoeren vanuit omliggende gemeenten (Katwijk, Teylingen, Oegstgeest, Leiderdorp, Alphen) naar de binnenstad. Dat heeft het centrum een nieuwe impuls gegeven. Op zonnige dagen varen die waterbussen af en aan naar het strand. In het voorjaar varen naar de Keukenhof historische trekschuiten met toeristen vanaf de Rijnsburgersingel over de Haarlemmertrekvaart. *Al deze zaken zijn gerealiseerd op basis van een weldoordacht plan dat met de omringende gemeenten en de provincie gezamenlijk is opgesteld.*

Uit bestaande watergangen zijn obstakels voor een goede doorvaarbaarheid weggenomen en deze vaarwegen worden vrij gehouden. De oude stadsstructuur is hersteld met een open Mare die weer uitkomt in de Rijn. Alle bruggen zijn op voldoende hoogte gebracht, dus doorvaarbaar met elektrisch aangedreven schepen. De Goudenbalbrug is van een knelpunt uit het verleden omgevormd tot een brug van voldoende hoogte. De Maresingel is ter plaatse van de dam bij de Lichtfabriek weer doorvaarbaar; het door de centrale geloosde warme restwater wordt gebruikt voor stadsverwarming. De boezemwatergangen in Leiden Zuid-West zijn doorvaarbaar (hogere bruggen, weghalen van duikers en vervangen door bruggen). Het OV heeft eindelijk de langverwachte spoorverdubbeling naar Utrecht over een verhoogde brug over het Galgewater. Hierdoor werd een belangrijke belemmering voor het transport over water weggenomen. *De hoogten van de bruggen wordt geïnventariseerd en er wordt een plan opgesteld voor wanneer ze voor vervanging en/of ophoging in aanmerking komen.*

Het transport van personen en goederen over water van, naar en binnen de stad en omgeving vindt emissievrij plaats. Er is geen plezier- of beroepsvaart meer met

boten met diesel- en tweetaktmotoren, vervoer gebeurt alleen nog zoveel mogelijk met elektrische schepen. De aan- en afvoer van goederen geschiedt met elektrische schepen over water als onderdeel van het stadsdistributiesysteem. Er zijn overslagplaatsen opgezet voor transport over water naar binnenstad. De afvoer van het vuilnis over het water is verder uitgebreid. Er is een vuilophaalservice met containers in de oevers opgezet. Langs de wallekanten zijn elektrische laadpalen geplaatst. *Er is een verbods- en bevorderingsregime ingevoerd en een planning gemaakt om gebruik van elektrische beroeps- en pleziervaartuigen te stimuleren.*

C De beleving van het water en de grachten in de stad voor inwoners en bezoekers is versterkt.

De eeuw van de auto ligt achter ons. Het Leidse stadsbeeld is opgeschoond van geparkeerde auto's langs grachten, zoals het Rapenburg, Oude Vest/Oude Singel en Herengracht. Er is voldoende parkeerruimte georganiseerd in de parkeergarages voor vergunninghouders en tegen straattarief. Er is geen doorgaand verkeer meer door de historische binnenstad. Duizenden monumenten weerspiegelen fraai in de grachten. Het water is zoveel mogelijk open en zichtbaar. Er is een zeer terughoudend beleid voor terrasboten; in principe worden geen nieuwe meer toegelaten. Zo veel mogelijk water in de binnenstad is hersteld. De Mare en het Kort Rapenburg zijn weer open. Het water is weer teruggebracht in de Langegracht en het Levendaal. Bij elk weer waarderen inwoners van de binnenstad, uit buitenwijken en uit omliggende dorpen de grachten, hun ruimtewerking en verkoeling. Langs en op het water zijn wandel- en vaarroutes uitgezet. Er zijn informatieborden langs de waterkant geplaatst. Het kanaal van Corbulo is meer zichtbaar een integraal onderdeel van Matilo geworden. *Er wordt een beleid en fasering uitgezet voor meer en meer open en zichtbaar water in de stad.*

Het water is zo veilig en schoon geworden dat naast varen ook ander recreatief gebruik van het stadswater mogelijk is. Zo is het eindelijk weer mogelijk in de Leidse stadswateren te zwemmen. Daar zijn passende plekken in de Singel en daarbuiten voor aangewezen; bv. een stadswemgelegenheid, zoals die er eind 19e en begin 20e eeuw bij het Blekerspark nog was. Er zijn bij de parken afgezonderde stukken water waar kleine kinderen (met ouders) kunnen pootjebaden en ondiep zwemmen. Jaarlijks wordt een 'Singel Zwem' rond de binnenstad (als variant op de Singelloop) gehouden, sup-, roei- en kanowedstrijden worden georganiseerd en wanneer mogelijk schaatstochten. Het is gelukt om wereldwijd de klimaatverandering met steeds hogere temperaturen te remmen, zodat weer Elfstegentochten op schaats mogelijk worden. *De waterkwaliteit wordt gemeten en waar mogelijk worden activiteiten georganiseerd.*

D De kennis wordt versterkt en er wordt een brede watertoets gebruikt

Er zijn voorzieningen en activiteiten georganiseerd voor het ontwikkelen en behouden van kennis over ‘Water in Leiden’ en het inschakelen van inwoners daarbij. Citizens Science is gestimuleerd, d.w.z. de levering door burgers van informatie over (on)gewone situaties, zoals verdroging, wateroverlast, vaargedrag (naar analogie van Citizens Science-projecten van Amsterdam / Amstel, Gooi en Vecht). Er is een Blauw Huis ontwikkeld, een ontmoetingsplek voor waterkennis en -(re)creativiteit (bv. in de Zijlpoort, ondersteund door de horeca die in de poort zit). Er is een kenniscentrum opgezet met zoveel mogelijk kennis over stedelijk water, gedragen door overheden en organisaties met deskundigheid. Ten slotte is er een lespakket ‘Water in Leiden’ ontwikkeld over water in heden, verleden en toekomst voor scholieren en belangstellende burgers i.s.m. NME-organisaties, HVOL, Waterambacht Leiden, Hoogheemraadschap van Rijnland. *Ook hiervoor zetten we plannen op.*

Er wordt een watertoets gebruikt die meer omvat en voor meer projecten gebruikt wordt dan de wettelijk verplichte zoals waterberging en -kering, maar waarbij ook kansen voor recreatie, stadsschoon, biodiversiteit, klimaat, vervoer en beleving e.d. worden meegewogen. Er wordt bij herinrichting van de infrastructuur, straten en parken gekeken of daar water in kan worden (terug)gebracht uit overwegingen van bv. klimaat en stadsschoon. Er is een brede watertoets uitgevoerd op nieuwe plannen zoals de ‘Agenda Autovrije Binnenstad’ en de ‘Omgevingsvisie 2040’. Leiden deelt met het Hoogheemraadschap van Rijnland de ervaringen van hoe met water en klimaatverandering om te gaan (bv. welke maatregelen en voorzieningen, zoals verbinden van doodlopende watergangen, verwijderen van duikers, enz.). *We bezien welke instellingen/overheden ervaring hebben met een brede watertoets en wat daarvan te leren is.*

4 Specifieke opmerkingen

Het ‘Rad van de Leefomgeving’

Het rad (pag. 19) laat voor een aantal onderwerpen die sterk aan het water zijn gerelateerd een verontrustend beeld zien: de natuur, de biodiversiteit en het klimaat staan voor 2030 bij autonome ontwikkeling (nog) in het rood. Daar komt bij dat wij denken dat de inschatting van de waterkwaliteit te positief is: er komen steeds meer pesticiden en medicijnresten in het water. In dit verband is de invulling voor Leiden van de meer landelijk gerichte Sustainable Development Goals (SDG’s) (pag. 24-25), met name voor SDG 14, verontreiniging water die veroorzaakt is op het land, en SDG 15, biodiversiteit, voorkomen van uitdroging en bodemdaling, wel wat ver gezocht ingevuld, maar ook verontrustend met name voor SDG 14. Overigens wordt de stijging van de zeespiegel buiten beschouwing

gelaten. Op het gevaar af van herhaling: de Omgevingsvisie moet veel concreter een sturing geven om de autonome ontwikkeling van 2030 in het Rad bij te buigen zodat het totale plaatje voor 2040 positief is.

Overige opmerkingen

Pag. 39: Daar wordt gesproken over verdwenen water terugbrengen binnen de singels. Hoe mooi we dit vinden, water kan in de binnenstad ook op andere manieren worden (terug)gebracht dan alleen door opengraven van gedempte grachten.

Water in de buitenwijken komt in de Omgevingsvisie nauwelijks aan de orde. In het Innovatiedistrict (Bioscience) is er nauwelijks ruimte voor water.

Pag. 51/52: Hier wordt de cultuurhistorie uitgewerkt als basis voor de versterking van het vestigingsklimaat, maar vult het weinig in. Interessant is de pre-stedelijke landschapsarchitectuur met Rijn, Mare en Vliet; deze bestaat nog grotendeels, alleen de Lange en Stille Mare zijn gedempt. Hier wordt overigens niets mee gedaan, maar het wekt de suggestie dat deze in ere hersteld moet worden.

Pag. 53: In deze paragraaf is weinig aandacht voor (duurzaam) vervoer te water.

Hopelijk is de Centrumroute de laatste grote aantasting van de historische binnenstad. Bij vermindering van de voorziene verkeersdruk kan er een aanpassing van de hoofdwegenstructuur richting water (pag. 56) plaatsvinden, maar of dit invloed heeft op de Centrumroute of elders is onduidelijk. Hier geeft u geen invulling aan.

Het provinciale beleid van de erfgoedlijnen zoals de Limes en de trekvaarten neemt u niet mee in de Omgevingsvisie (PZH, POV1). Versterking van de historische waarden van trekvaarten als de Vliet en Trekvliet, Utrechtse Veer en Rijn, Mare en Haarlemmertrekvaart zou meer aandacht mogen krijgen.

Leiden is de stad van ontdekkingen met duizenden monumenten. Deze monumenten missen vaak de context door de gedempte grachten; water geeft de samenhang en structuur, maar van veel van de oorspronkelijke waterinfrastructuur van Leiden is weinig over. Het zou interessant zijn in de Omgevingsvisie te zien of en hoe u daar iets aan doet.

De Omgevingsvisie benadrukt het belang van het vervoer over water en zet de voor- en nadelen op een rijtje (pag.57), maar geeft ook hier geen concrete sturing richting 2040.

5 Slot

Kern van onze reactie is dat Leiden er voor zou moeten kiezen om écht Hollands waterstad te zijn door telkens en overal te kijken naar hoe water in de stad concreet een bijdrage levert aan een meer leefbare en meer duurzame stad.

Met vriendelijke groeten,

Het Waterambacht Leiden,

H. Hegeman,
Voorzitter

J. Wieles,
Secretaris

Cc de Gemeenteraad